

В.В. Глушич

ФЕНОМЕН БАТЬКІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ УКРАЇНИ І США

У статті автор у порівняльному аспекті аналізує феномен батьківської культури у США і Україні. Указано, що це питання не було предметом окремого дослідження. Проведено порівняльний аналіз загальних організаційних питань досвіду формування батьківської культури у США і Україні.

Вивчення і розвиток батьківської культури визначено актуальним завданням в умовах демографічних змін. Актуальність публікації обґрунтована також зростанням у суспільстві тотального відчуження родинних цінностей. До творчого використання запропоновано елементи досвіду американського підходу до батьківської культури. А саме: популяризація цінностей подружнього життя, поширення уявлень про материнство і батьківство як особливу культуру поведінки і відносин.

У статті зазначено про те, що культура батьківства у США має системну будову: ціннісно-сміслова сфера цілей і змісту педагогічної співпраці педагогів і батьків – оздоровлення суспільства (моральне, фізичне, психоемоційне), популяризація традицій виховання, організація спільного дозвілля батьків і дітей, використання корекційних можливостей проблемних ситуацій. Визначено доцільним дотримання послідовності основних етапів освоєння культури батьківства, прийнятого у США: підготовка до вагітності і пологів, народження дитини, супровід дитини і батьків у період малюцтва, виховання і первинна соціалізації дошкільників, підготовка до навчання у школі, психолого-педагогічна підтримка батьків у період отрочтва дітей.

Дана публікація не вичерпує усі аспекти заявленої проблеми. До подальшого вивчення віднесено питання діяльності батьківських груп і корпорацій щодо формування культури батьківства.

Ключові слова: *родинне виховання, дитина, батьківська культура, гуманізм, просвіта.*

В статье автор в сравнительном аспекте анализирует феномен родительской культуры в США и Украине. Указано, что этот вопрос не был предметом отдельного

исследования. Проведен сравнительный анализ общих организационных вопросов опыта формирования родительской культуры в США и Украине .

Изучение и развитие родительской культуры определены актуальной задачей в условиях демографических изменений. Актуальность публикации обоснована также ростом в обществе тотального отчуждения семейных ценностей. К творческому использованию предложено элементы опыта американского подхода к родительской культуры. А именно: популяризация ценностей супружеской жизни, распространение представлений о материнстве и отцовстве как особую культуру поведения и отношений.

В статье сказано о том, что культура отцовства в США имеет системном строении: ценностно - смысловая сфера целей и содержания педагогического сотрудничества педагогов и родителей - оздоровление общества (моральное, физическое, психоэмоциональное), популяризация традиций воспитания, организация совместного досуга родителей и детей, использование коррекционных возможностей проблемных ситуаций. Определены целесообразным соблюдение последовательности основных этапов освоения культуры отцовства , приемлемого в США: подготовка к беременности и родам, рождение ребенка , сопровождение ребенка и родителей в период малюцтва, воспитания и первичная социализации дошкольников , подготовка к школе , психолого - педагогическая поддержка родителей в период отрочества детей.

Данная публикация не исчерпывает все аспекты заявленной проблемы. К дальнейшему изучению отнесен вопрос деятельности родительских групп и корпораций по формированию культуры отцовства .

Ключевые слова: семейное воспитание, ребенок, родительская культура, гуманизм, просвещение.

The author examines the phenomenon of parental culture in the United States and Ukraine through comparative aspect. It says that the issue was not the subject of a separate study. A comparative analysis of the general organizational issues of parental experience of forming culture in the United States and Ukraine has been conducted.

The study and development of the parental culture is identified as an urgent task in conditions of demographic changes. The topicality of the publication is also grounded on the growth in society of the total estrangement of family values. The elements of the American experience approach to the parent culture was proposed as the creative usage. Namely: the popularization of values of marriage life, the spread of ideas about motherhood and fatherhood as a special culture of behavior and relationships.

The article stated that the parental culture in the United States has a systematic structure: the value- sense sphere of educational objectives and content collaboration of parents and teachers - invigoration of society (moral, physical, emotional), promotion of educational traditions, the organization of leisure activities of parents and children, usage of correction capabilities of problem situations. The appropriate compliance of sequence of the basic stages of development of the culture of fatherhood which are acceptable in the United States was determined: preparing for pregnancy and childbirth, birth, support of child and parents during the childhood, primary education and socialization of child of preschool age, preparation for school education, psycho- pedagogical support of parents during adolescence of children.

This publication does not cover all aspects of the problem. The issues of parenting groups and corporations on creating a parental culture were include to further study.

Keywords: family education, child, parental culture, humanism, enlightenment.

Постановка проблеми. Роль родини у передачі новим поколінням соціокультурного досвіду, у відтворенні ціннісно-сміслового середовища національної культури, у формуванні культурного образу людини є виключною і значимою. Феномен батьківської культури – це не лише дзеркало народу, його самобутності, цінностей, звичаїв, традицій, розуміння суспільством конкретної епохи, особистості, людських взаємовідносин, але й відображення майбутнього цього народу. Падіння престижу материнства і батьківства, згасання батьківської ініціативи, кардинальні зміни демографічної поведінки не можуть не викликати серйозного занепокоєння і, як наслідок, стимулювати дослідницькі завдання на узагальненні і пошуку ефективних стратегій розвитку батьківської культури. Цінний досвід у цьому плані накопичено у США та Україні.

Відомо, що американська культура є відносно молодою, однак досить незалежною. Уся система виховання у США спрямована на виховання сильної, самостійної і комунікабельної особистості. Серед позитивних якостей людини найбільше поцінуються уміння визначити проблему і успішно її вирішувати. Важливе значення надається здатності відстоювати свою позицію, інтереси. Найголовніше для пересічного американця – його власна персона. Можливо, тому дотримання прав особистості у США є дуже відповідальною справою. Саме на ці

цінності зорієнтовано родинне виховання і формування батьківської культури, як складника цього процесу.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що увага зарубіжних учених зосереджена на питаннях підготовки молоді до сімейного життя та батьківства в різні періоди розвитку американської культури (Е. Бакер, К. Чапін); виникненні й розвитку дисциплін, що утворюють зміст батьківської просвіти у США (А. Кахн, Дж. Ластер); організації батьківської просвіти (К. Деглер, С. Фоті, В. Чейф); моральних цінностях в американському родинному вихованні (Т. Мілер, Дж. Хантер, М. Шапіро); формах взаємодії батьків із соціальними педагогами і вихователями (Е. Галінскі, Дж. Кер'ю, Е. Клейн, С. Лавлер). Сучасні тенденції розвитку батьківської просвіти є предметом наукових досліджень і вітчизняних науковців Ю. Азарова, В. Боровикової, В. Калюжної, О. Кир'янової, З. Малькової, Н. Пацевко, М. Трунова, Т. Цирліної.

Проведений аналіз засвідчив про те, що питання феномену батьківської культури у США і Україні (порівняльний аспект) не були предметом окремого дослідження.

Мета статті: здійснити порівняльний аналіз досвіду формування батьківської культури у США і Україні.

Виклад основного матеріалу. Кожна сім'я унікальна щодо організації свого життєвого простору, розподілу обов'язків, культури спілкування, виховання дітей. У цьому проявляється своєрідність родинного виховання в Україні, США та інших країнах світу.

Основою для визначення поняття «батьківська культура» і в Україні, і США є філософське розуміння культури як характеристики розвитку творчих сил і здібностей людини та вчення про провідну роль діяльності в її формуванні. Особистісний прояв культури реалізується в повсякденній діяльності, у стосунках, поведінці, стилі життя, побуті, засвоєнні людиною культурних досягнень, знань, навичок, умінь. Культура батьківська є складовою частиною загальної культури. Вона втілюється у виховній діяльності і слугує формуванню всебічно розвиненої особистості дитини. До ознак батьківської культури

належать: інтегративність, динамічність і особистісне спрямування, яке визначає тип, стиль і способи поведінки батьків у виховній діяльності.

Під педагогічною культурою батьків розуміється педагогічна підготовленість і зрілість їх як вихователів, що дає реальні позитивні результати в процесі сімейного і суспільного виховання дітей. У батьківській культурі закладений досвід виховання дітей у сім'ї, придбаний різними категоріями батьків безпосередньо у своїй країні, інших країнах, а також узятий з народної педагогіки [2].

Внаслідок аналізу науково-педагогічних джерел було виявлено напрями родинного виховання: батьківська просвіта; міжкультурна взаємодія усіх учасників педагогічного процесу; підготовка молоді до сімейного життя.

У сучасній культурній політиці США можна виділити пріоритетне завдання: подолання перешкод у створенні позитивного родинно-вчительського партнерства (попередження чи подолання різниці в соціальному і матеріальному статусі, стрес, життєві цінності й досвід, комунікативні здібності, різниця в сприйнятті дитячих потреб). Процесуально виконання цього завдання передбачає розгляд будь-яких питань в американських родинах на основі логічної аргументації.

У США батьківська культура включає рівень підготовленості до навчання і виховання дітей дошкільного віку в умовах сім'ї, вміння застосовувати якості вихователя у процесі спільної життєдіяльності усіх членів родини. Педагогічна освіченість як елемент культури батьків характеризується основним мінімумом знань з психології, педагогіки, фізіології, гігієни, а також – уміннями та навичками здійснення виховної діяльності та догляду за дитиною [2, с. 241-242].

Традиційно параметрами педагогічної культури батьків є моральна, дидактична, комунікативна, фізична, естетична, валеологічна, екологічна культура, культура мислення, мовлення, праці, рухів. Моральна культура включає вимоги батьків до себе, самокритичність, дотримання соціально цінних моральних норм. Культура мислення передбачає наявність проблемного мислення (вміння прогнозувати можливі труднощі виховання і намічати шляхи їх

усунення), системного (вміння бачити проблему з різних боків), оперативності мислення (здатності швидко реагувати на зміну обставин). Мовленнєва культура пов'язана з володінням правильною літературною мовою, дикцією, виразністю, емоційністю та багатством мовленнєвих інтонацій. Комунікативна культура виявляється у здатності привертати до себе увагу дитини, створювати довірливі стосунки, в доброзичливому спілкуванні з іншими, умінні керувати собою. В основі дидактичної культури лежить вміння оптимально організувати педагогічний процес, забезпечити необхідну мотивацію, володіння сучасними формами і методами виховання. Культура праці виявляється у звичці доводити розпочату справу до кінця, у турботі про якісні і кількісні результати праці, в умінні дотримуватися побутової дисципліни. Рухова культура полягає в оптимальному використанні жестикуляції, умінні вибирати позу, поставу, ходу. Естетична культура забезпечується наявністю естетичного смаку, дотриманням етики спілкування, естетичним оформленням зовнішності і побуту [1, с. 291].

Батьківська культура має виявлятися в умінні викликати в дитини інтерес, підтримувати ініціативу, активну позицію дитини в процесі діяльності; не карати дитину, ускладнюючи діяльність; створювати позитивні очікування щодо результатів діяльності та процесу організації.

Структурно культура батьків в Україні і США різняться засобами і прийомами педагогічного впливу у різних життєвих ситуаціях. Ефективні програми виховання батьків запропонували сучасні американські учені, які засновані на наданні психотерапевтичної допомоги різним типам сімей. Наприклад, концепція психотерапевта Хайма Жіно спрямована на «деневротизацію» емоційної сфери батьків завдяки усвідомленню ними своїх «почуттів, цінностей і очікувань» у процесі відкритого діалогу з дитиною. Цю роботу він рекомендує здійснювати у тренінгових групах батьків, поділяючи її на такі етапи:

1. Створення комфортності, усвідомлення значущості спільних проблем учасників занять, виокремлення толерантного лідера (люди здатні до сприймання

нових знань, продуктивного вирішення власних і спільних проблем за відсутності реальних загроз їм).

2. Робота над подоланням стереотипів батьківського мислення, виявлення реальних причинно-наслідкових зв'язків між почуттями і вчинками їх та їхніх дітей.

3. Формування конкретних навичок самоаналізу й аналізу поведінки дітей на основі усвідомлення амбівалентності (подвійності) людських стосунків. Через аналіз власних реакцій батьки доходять висновку про те, що емоційний досвід не є ні логічним, ні обґрунтованим, а існування на перший погляд суперечливих почуттів є більше нормою, ніж небажаним фактом у житті людини.

4. Формування навичок психологічної адаптації, відкриття нових педагогічних підходів до нормування поведінки, успіхів у навчанні дітей та інших проблем сімейного виховання на основі індивідуального підходу до кожної сім'ї, дитини, батька, матері [5].

Робота тренінгових груп у США, спрямована на формування культури батьківства, спирається на принципові положення. Серед них звернемо увагу на ті, що мають певні аналогії в системі родинно-шкільної взаємодії в національній освітній практиці.

Перше. У цілях і змісті педагогічного процесу виразними є традиційні родинні цінності: родина, подружжя вірність, радість народження і виховання дітей, дитинолюбство, багатодітність, престиж материнства і батьківства, усвідомлення батьківства як творчої самореалізації.

Друге. Виділення вузлових етапів формування батьківської культури відповідально до етапів становлення дитячо-родинних відносин (перинатальний період, народження дитини, грудне годування, малюцтво, домашнє виховання, первинна соціалізація).

Третє. Розширення сфери родинної культури у процесі занять з батьками дітей (традиції родинного побуту, спільне навчання в родині, родинні і народні традиції, спільне проведення дозвілля, популяризація родинного досвіду).

Четверте. Доручення батьків до світу дитинства, спільна діяльність батьків і дітей з першого року життя як домінанта спільного творення соціокультурного простору. Спільність переживань дітей і батьків за таких умов є способом створення альтернативи батьківському інфантилізму, пасивності і відчуження від дитини.

На думку фахівців конструктивним є запозичення досвіду культури батьківства у США, зокрема таких її складників як тренінги з пробудження інстинкту материнської і батьківської поведінки; популяризація і допомога батькам в осмисленні родинних цінностей як смисложиттєвих; розуміння батьківської ролі як способу творчої самореалізації і служіння родинній цілісності; піднесення у соціумі батьківських почуттів любові, жертвовності, і прийняття кожної дитини; позиціонування педагогів, соціальних працівників з адекватною батьківською позицією по відношенню до потреб і особливостей поведінки дітей; батьківська відповідальність і компетентність; активна педагогічна і культурно творча позиція, діяльнісний підхід до освоєння і передачі дитині національно насичених культурних «текстів» [6].

Виховання батьківської культури в Україні і США ґрунтується на принципах демократизації і гуманізації. Такий процес має зміцнити віру батьків у професійну компетентність, тактовність і доброзичливість вихователя, його вміння зрозуміти їх і допомогти їм у вирішенні конкретних проблем, взаємодії з ними. У своїй просвіті батьки повинні побачити можливості розвитку спілкування і спільної діяльності з дитиною, зробити свою педагогічну позицію більш адекватною, гнучкою, прогностичною.

У вихованні батьків, як правило, в Україні використовують індивідуальні форми з огляду на особливості сім'ї, у США багато уваги приділяють взаємодії школи, культурних організацій з родинами. Не менш важливо для США, щоб стосунки батьків і педагогів формувалися на партнерських засадах, оскільки успішно виховувати дітей можуть лише батьки, які поважають себе. Це вимагає від педагогів поваги і створення умов, за яких батьки зможуть найплідніше

виявити свої позитивні якості та здібності. У такому випадку педагог може пробудити у батьків інтерес до самопізнання і самовиховання.

Родинно-учительське партнерство у США відбувається за дотримання правил, які можуть бути використані і у виховній практиці в Україні: щирий інтерес до батьків вихованців, особистісний підхід у спілкуванні з ними; залучення батьків до оцінювання успіхів дитини, прогнозування позитивної динаміки; заохочення батьків до участі у спільній роботі з дитиною і педагогом, колективом освітнього закладу; доброзичливість, оптимістичність, привітність у спілкуванні з батьками [7, с. 5-7].

Як уже зазначалось, батьківська культура у США проявляється переважно у конструктивному спілкуванні. Узгодження дій дорослих з дітьми, пошук взаєморозуміння можливі у процесі їхнього конструктивного спілкування, під час якого батьки виявляють повагу й позитивне ставлення до дитини, відкриті до її думки, приймають її незалежно від того, якою імпульсивною й афективною є її поведінка. Саме завдяки конструктивному спілкуванню батьки мають змогу вислухати і зрозуміти дитину, пізнати її мотиви реальної поведінки, роз'яснити їй суть відповідних соціальних норм, майстерно переконати в доцільності їхнього виконання.

Висновки. Вивчення і розвиток батьківської культури визначено актуальним завданням в умовах демографічних змін і зростання в суспільстві тотального відчуження родинних цінностей. В українському суспільстві актуального звучання можуть набути елементи досвіду американського підходу до батьківської культури, а саме: популяризація цінностей подружнього життя, поширення уявлень про материнство і батьківство як особливу культуру поведінки і відносин. Ця публікація не вичерпує усі аспекти заявленої проблеми. Подальшого вивчення потребують питання організації і діяльності батьківських груп і корпорацій щодо формування культури батьківства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арват Ф.С. Культура спілкування : Навч.-метод. посібн. / Ф.С. Арват та ін.– К.: ІЗМН, 1997. - С. 291.
2. Діалоги про виховання : Книга для батьків. – К.: Радянська школа, 1988. - С. 241.
3. Калюжна В.Ю. Філософія освіти США як чинник становлення та розвитку американської нації в епоху Просвітництва / В.Ю. Калюжна, Л.Ц. Ваховський // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 22 груд. 2005 р. – Полтава, 2005. – С. 54 – 60.
4. Клайн Ф. Воспитание с любовью и логикой / Ф. Клайн, Дж. Фей: [пер. с англ.]. – К.: Феникс, 2007. – 256 с.
5. Крушельницкая О. Отцы и дочери /О. Крушельницкая, А. Третьякова // Семья и школа. – 2000. – № 11. - С. 11.
6. Крячко А. А. Стратегии развития родительской культуры на пороге третьего тысячелетия: поиск оптимального подхода / А.А. Крячко / : [Электронный ресурс] : Режим відкритого доступу : http://www.rojdestvo.ru/data/publish_pedag/publish_ped08.shtml
7. Carew J. Parenting in a changing society / J. Carew, E. Goodman, E. Grotberg, L. Katz. – Washington, DC: National Institute of Education, 1980. – P. 3 – 67.